

TANULMÁNYOK / ARTICLES

Informális városi zöldterek dzsentrifikációja Szeged példáján

The gentrification of informal urban greenspaces: the example of Szeged

NAGY GYULA, TRÁSER NÁNDOR ZOLTÁN

NAGY Gyula: egyetemi adjunktus, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szegedi Tudományegyetem; 6722 Szeged, Egyetem u. 2.; nagy.gyula.02@szte.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7292-6513>

TRÁSER Nándor Zoltán: hallgató, Geográfus MSc, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szegedi Tudományegyetem; 6722 Szeged, Egyetem u. 2.; trasern@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-3765-5641>

KULCSSZAVAK: zöldinfrastruktúra; térhasználat; szukcessziós-inváziós ciklus- modell; kommodifikáció

ABSZTRAKT: Az elmúlt évtizedek természeti, társadalmi és gazdasági folyamatai egyre inkább a fenntarthatóság felé terelték a városfejlesztés fókuszát. A településekre jelenleg is markáns hatásokkal bíró klímaváltozás, illetve a pandémiás lezárások egyaránt sürgető térhasználati, településfejlesztési- és rendezési kérdésekre világítottak rá. A városok zöldterületi és -felületi fejlesztései egyre inkább felértékelődnek, egyre nagyobb hangsúlyt kaphatnak azok a zöldfelületek, melyek hivatalosan nem rekreációs céllal jönnek létre. Kutatásunk célja ezen informális városi zöldterek típusainak, szerepének, hasznosíthatóságának és átalakulásának vizsgálata volt Szeged példáján, amelynek révén e területek is bevezetésre kerülhetnek a hazai városfejlesztési diskurzusba.

Munkánk során kilenc informális városi zöldtér-típust azonosítottunk a nemzetközi eredményekhez igazodva, amelyeket a szegedi mintaterületeken térinformatikai és terapi megfigyelés módszerekkel vizsgáltuk. Az informális zöldterek állapota nem állandó, átalakulásukat természeti vagy emberi tényezők negatívan vagy pozitívan alakíthatják. Mindez egyfajta városi zöldterületi körforgást eredményez. Megfigyeltük az informális városi zöldterek formálissá válását, mely a térhasználók összetételének időbeli változását eredményezi és összekapcsolható a dzsentrifikáció inváziós-szukcessziós-ciklus modelljével is.

Gyula NAGY: assistant professor, Department of Economic and Social Geography, University of Szeged; Egyetem u. 2., H-6722 Szeged, Hungary; nagy.gyula.02@szte.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7292-6513>

Nándor Zoltán TRÁSER: student, Geography BSc III., Department of Economic and Social Geography, University of Szeged; Egyetem u. 2., H-6722 Szeged, Hungary; trasern@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-3765-5641>

KEYWORDS: green infrastructure; urban space-use; invasion-succession model; commodification

ABSTRACT: Sustainable urban development is getting increasingly important due to processes of global climate change, increasing urbanization or the COVID-19 pandemic that also contribute to

the growing recognition of the values of urban green spaces. These processes resulted in wide-ranging discussions in urban studies about urban planning, urban space-use, urban green infrastructure. As a result, informal urban green spaces (IGS) also gain more and more attention. The aim of the study is to underline the importance of informal urban green spaces and to introduce its typology and their transformations to the Hungarian scientific discourse based on the example of Hungary's third largest city, Szeged.

We have selected 14 informal urban green spaces as sample areas in Szeged, according to the literature, we have categorised them into nine different types of IGS to reach international comparability. With the usage of remote sensing and GIS methods, the occurrence of the different types of informal urban green spaces in Szeged was examined. Relatedly, the appearance of the sample IGSs in the national and local spatial planning databases were assessed. Furthermore, 12 field studies were performed in each sample area. Based on these information the changes in the condition and usage of IGSs and the main factors affecting these processes were analysed.

This paper identifies informal urban green spaces and analyses their occurrence in the National Spatial Plan of Hungary, local zoning plan of Szeged, the Urban Atlas and the Open Street Map. Most of the time IGSs were represented as urban built-up areas. As a conclusion it is only possible to create a comprehensive informal urban green space database by combining and synthesizing the different data sources.

Our research identified the main causal effects of informal urban green space transformations. There are four main categories of these effects, based on whether it is nature or society-based, and whether they result in a positive or negative outcome from the green space's viewpoint. As a result of the former, the degradation of green areas can be observed, which is caused by society related effects in the majority of the cases. All effects play a significant role in the cyclical transformation of informal and formal urban green spaces, and all of the above contribute to the gentrification of IGSs. Based on the analogy of the invasion-succession model of neighbourhood change, the cyclic development model of informal urban green spaces was constructed and described. In this model, the appearance, and preferences of the three main user groups of IGSs were identified, which are the pioneers, the alternative and the mainstream green space users. Finally, the two main possible development trajectories of the informal urban green spaces were defined and described on the example of Szeged.

Bevezetés

A klímaváltozás negatív hatásai elleni küzdelem mind az Európai Unió (EU), mind az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) legfőbb célkitűzéseinek egyikévé vált az elmúlt években. Az ENSZ 2015-ben fogadta el az Agenda 2030-at, mely a 17 legfontosabb fenntartható fejlődési célt (SDG) fogalmazta meg. Ezek közül a 11-es, a fenntartható városok és közösségek építését célzó, illetve a 13-as, az éghajlatváltozás elleni fellépést sürgető SDG is a klímaváltozás elleni küzdelemre hívja fel a figyelmet (ensz.kormany.hu; sdgs.un.org). Az EU a 2019–2024-es időszakra szóló stratégiájában meghatározott négy prioritása közül az egyiknek a klímasemleges, zöld, méltányos és szociális Európa megvalósítását jelölte ki. Az Európai Bizottság ezen időszakra vonatkozó hat prioritása közül pedig az egyik az Európai Zöld Megállapodás (european-union.europa.eu). Ezen EU- és ENSZ-célok elérésében kiemelt szerepe van a városoknak és azok fenntarthatóbbá tételének, leginkább azért, mert az urbanizációs folyamatok eredményeképpen ma már a Föld népességének több mint a fele városokban lakik, és számuk, valamint arányuk is inten-

zíven növekszik (World City Report 2022; Kovács 2017). A városok zöldebbé tételének legkézenfekvőbb eszköze a zöldterületek és -felületek növelése lenne, azonban a beépített területek növekedése és a települések szétterjedése miatt egyre nagyobb igény mutatkozik a tér használata és a tér feletti uralom megszerzése iránt, intenzívebb a városi területekért folyó verseny a különböző szereplők között (Móricz 2012). Éppen ezért nemcsak a szabályozott, tervszerűen kialakított és fenntartott úgynevezett formális zöldterületek kapnak nagy hangsúlyt, hanem világszerte egyre jobban felértékelődnek a zöldterületek alternatív, nem hagyományos formái is. Ilyenek lehetnek például a lakosság által igénybe vett olyan városi területek, melyek rendeltetésük alapján elsődlegesen nem közösségi tevékenységek színterei, vagyis informális városi zöldterek (Luo, Patuano 2023). Ráadásul ezek, csakúgy, mint a formális városi zöldterek, a klímára gyakorolt pozitív hatásaik mellett bizonyítottan egészségügyi előnyöket is nyújtanak a körülöttük lakóknak, illetve az őket használóknak (Wolch, Byrne, Newell 2014; Xie et al. 2020). Ez kiemelt hangsúlyt kapott a COVID-19 pandémia során, amely alatt a bevezetett kijárási korlátozások erősen befolyásolták a zöldtér-látogatási szokásokat a világ szinte minden részén. A Google Mobility Reportra hivatkozó Samuelsson szerint főként Európában és Észak-Amerikában csökkent ezek nyomán a zöldterek látogatóinak száma (Samuelsson et al. 2020). Az általános trendtől eltérően, illetve a korlátozások időszakos oldásával azonban a világ több városában és országában is nőtt a zöldterek kihasználtsága, mint például Osloban (Venter et al. 2020, 2021), Brisbaneben (Berdejo-Espinola et al. 2021), Hong Kongban, Tokióban, Szöulban, Szingapúrban (Lu et al. 2021) vagy Svédországban (Samuelsson et al. 2020). A Google Mobility Report alapján a zöldterek intenzívebb használata volt megfigyelhető Magyarország esetében is. A növekvő érdeklődés és a folyamatos területhasználati konfliktusok, az úgynevezett térhasználati versenyhelyzetek miatt a városi lakosság zöldterületekkel és -felületekkel kapcsolatos igényeinek kielégítésében kulcskérdéssé válik, hogy az egyes települések hogyan tudják kihasználni formális zöldterületeik mellett az informális zöldterek adta lehetőségeket. Ehhez kapcsolódóan kutatásunk fő célja az informális városi zöldterek (IVZT) különböző típusainak és átalakulásainak átfogó vizsgálata volt egy régióközponti funkciókkal rendelkező közepes méretű magyar városban, Szegeden. Kutatási kérdésvetésünk egyrészt arra vonatkozott, hogy a szakirodalom alapján az informális városi zöldtereknek mely típusai különíthetők el, és azok milyen módon jelennek meg Szeged esetében különböző térinformatikai és területi tervezési adatbázisokban. Másrészt arra, hogy melyek az informális városi zöldterek állapotára ható legfőbb tényezők, és ezek függvényében milyen átalakulási folyamatok figyelhetők meg. Végezetül vizsgáltuk, hogy az informális városi zöldterek hogyan dzsentrifikálódnak, milyen szakaszai, szereplői és jellemzői vannak a folyamatnak, illetve, hogy az IVZT-k formálissá válása milyen modellel írható le.

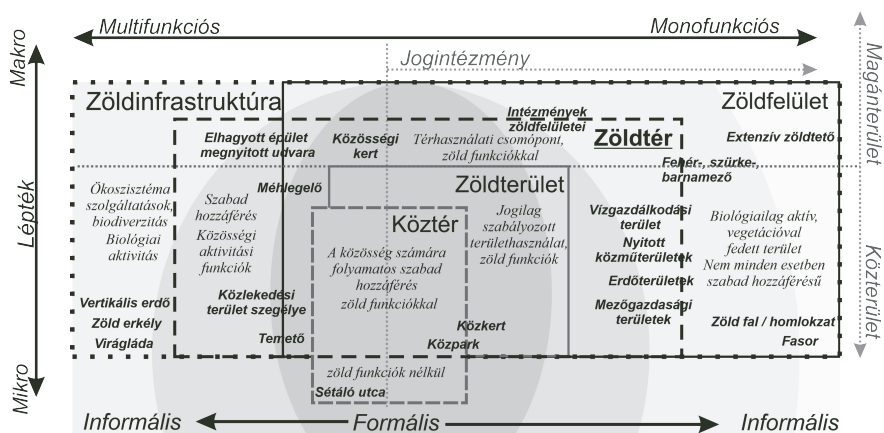
Zöldinfrastruktúra, városi zöldfelületek és zöldterek definíciós kérdései

A városi zöldinfrastruktúra (*urban green infrastructure*), a szakirodalomban a legszélesebb körben elterjedt definíció szerint az olyan szorosan összefüggő természetes, illetve egyéb szabad területek hálózata, mely megóvjá a természet ökoszisztéma-szolgáltatásait és értékeit, fenntartja a levegő és a víz tisztaságát, valamint jelentős mértékű és változatos módú pozitív hatást gyakorol a környezetre, az emberekre és a vadvilágra (Young et al. 2014). A zöldinfrastruktúra a települések természetes létfenntartó rendszerének tekinthető (Benedict, McMahon 2006). Ehhez szorosan kapcsolódó fogalom a városi zöldtér (*urban green space*, továbbiakban VZT), melyeknek a nagy léptékben, egész településre kiterjedő hálózata a zöldinfrastruktúra (Tzoulas et al. 2007). A VZT-k definiálása során fontos megemlíteni, hogy a különböző tudományterületek sokszor eltérő meghatározással párosítják (Taylor, Hochuli 2017). Munkánk során ebből adódóan egy tág és széles körben alkalmazható nemzetközi definíciót használtunk. E szerint minden olyan települési terület városi zöldtérnek tekinthető, amely tartalmaz valamilyen szintű zölddel (növényzettel) borítottságot (Almanza et al. 2012; Stanford et al. 2022; Taylor, Hochuli 2017) és alkalmas arra, hogy esztétikai jellege vagy nagysága alapján valamilyen rekreációs, használati célt szolgáljon, valamilyen ökoszisztéma-szolgáltatása alapján a város élhetőségét, klimatikus viszonyait javítsa, illetve a lakosság számára hozzáférhető legyen. Ezen kívül más feltételt nem állítottunk a városi/települési zöldterek azonosításával kapcsolatban.

Bár a hazai szabályozási, környezetkutatói és tájépítési gyakorlat is elkülöníti a zöldterület és zöldfelület fogalmát, jelen tanulmányban szándékosan nem teszünk különbséget a kettő között, inkább a városi zöldtér fogalmát használjuk, mely részben integrálja a két kategóriát, de legfontosabb jellemzői nem a jogi státusz alapján alakulnak ki. Célunk nem a mérnöki-szabályozási szempontok hangsúlyozása, hanem a nemzetközi irodalomban gyakori zöldinfrastruktúra kategóriarendszer szerint a növényzettel borított városi területek közösségi térhasználat- és funkcióközpontú, valamint üzemeltetési-fenntartási jellegű bemutatása. A tanulmányban a zöldterületi és a zöldfelületi fogalmak esetében a hivatalos tájépítész-településmérnöki álláspont mellett fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy funkciók szerint a térhasználók számára valójában nem a zöldterületi jogi minősítése, hanem a zöldfelületi és zöldterületi funkciók, a jobb vagy rosszabb minőség, a használhatóság, a fenntartás milyensége a meghatározóak. Meglátásunk szerint a városi zöldtereket annak ellenére is zöldterületként használják a városlakók, hogy azok a településrendezés jogszabályi háttérben lefektetett kategóriák szerint nem minősülnek annak (például egy megnyitott, de felhagyott telek vagy egy vízgazdálkodási terület). Éppen ezért a tanulmányban az informális városi zöldterek diffúz kategóriát jelentenek a zöldterületek és a zöldfelületek rendszerében, amely integrálja a szintén nem jogi kategóriaként értelmezhető köztér fogalmat is. Vagyis, a települési zöldterek biológiai aktivitási

értékkel rendelkeznek, rajtuk rekreációs vagy esztétikai jellegű zöldfelület található, viszont jelenlegi, nem feltétlenül zöldterületi településrendezési besorolásuk ellenére alapvetően „zöld” funkciókat, klímavédelmi, ökoszisztéma-szolgáltatásokat látnak el. A valamilyen „zöld” funkciókkal rendelkező, a városi köz számára elérhető terek ezen logika alapján formalitásuk – informalitásuk mentén kerültek két, szintén diffúz, de elkülöníthető kategóriába (Pietrzyk-Kaszyńska, Czepkiewicz, Kronenberg 2017) (1. ábra). Előbbiek alatt a zöldterek azon csoportját értjük, melyek jól lehatárolhatók és tisztán meghatározható a fenntartójuk, aki legalább egy bizonyos mértékig ápolja is a területet, azt viszonylag jó minőségben fenntartja. A nemzetközi szakirodalom alapján a formális VZT-ek öt fő típusba sorolhatók, melyek részben a településrendezésből is ismertek. A jogintézményként is létező közparkok és közkertek, a temetők, intézmények kertjei és az erdők, valamint a jelenlegi hazai szabályok alapján nem jogintézmény közösségi kertek (Pietrzyk-Kaszyńska, Czepkiewicz, Kronenberg 2017). A városi formális zöldterek valójában a legtöbb esetben jogilag is zöldterületek, hiszen a rendezési (korábban szerkezeti, szabályozási) tervekben is ilyen funkciókat látnak el, ilyen kategóriákba lettek besorolva. Ezzel szemben az informális városi zöldterek sajátos karakterisztikával rendelkeznek, melyet a következő fejezetben bővebben kifejtünk.

1. ábra: A városi zöldterek jellemzői és kiemelt példái
Types Of Urban Green Spaces

Forrás: saját szerkesztés

Az informális városi zöldterek bemutatása, osztályozása

Az informális városi/települési zöldterek (*informal urban greenspace* – továbbiakban IVZT) fogalma nehezen definiálható (Kremer, Hamstead, McPhearson 2013; Stanford et al. 2022), egyrészt mivel jellemző rájuk az időbeli és térbeli változások

gyakorisága (Luo, Patuano 2023), másrészt mert igen diffúz és szubjektív kategóriaként kezelhetők. Harmadrészt jelenleg is kevés tudományos munka foglalkozik a témával, az informális városi zöldterek nomenklatúrájával, és éppen ezért nincs széles körű konszenzus az informális zöldterek kategorikus jellemzőiről. Ennek ellenére több meghatározás is született már (Farahani, Maller 2019; Luo, Patuano 2023), melyek különféle szemszögből közelítik a kérdéskört. Jorgensen és Tylecote (2007) szerint az informális zöldtér az, ahol a természet elkezdte „visszafoglalni” a város területét. A Rupprecht és Byrne szerzőpáros (2014a) nemcsak definíciót alkotott, hanem kategorizálta is az IVZT-ket. Meghatározásuk szerint az informális városi zöldterek legalább annyira társadalmi, mint biológiai és ökológiai jelenségek. Szerintük minden olyan emberileg bolygatott városi terület az IVZT-k közé sorolható, amelyen spontán kialakuló, átmeneti zöld vegetáció található (például elhagyott épületek, vasúti sínek mentén, félbehagyott építési területek) (Kim, Rupprecht, Furuya 2018; Rupprecht, Byrne 2014b). Meghatározásuk arra fókuszál, hogy e területek közös tulajdonsága a fenntartás és a használat szabályozásának hiánya (Luo, Patuano 2023). Ennek köszönhetően az IVZT-k kialakulása során egy városi területen elkezd spontán természetes vegetáció megjeleni, mely átveszi a korábban ember által létrehozott tájelemek felett az uralmat (Rupprecht, Byrne 2014a). Ennek mértéke nagyban eltérhet a különböző zöldterek esetében. Ráadásul az IVZT-k állapotát sokkal inkább a korábbi emberi építkezések (Nefs 2006) és az azóta újra beinduló ökológiai folyamatok határozzák meg, mintsem bármilyen nemű jelenlegi emberi beavatkozás. Így nem tartozik például közéjük egy privát „vadregényes” kert, mert azon hiába van túlsúlyban a spontán vegetáció és a burjánzó növények, ha ezt a tulajdonosuk direkt őrzi meg ilyen állapotban. Ezzel szemben a definíció szerint az IVZT-k közé tartozik egy olyan városi üres telek, melyet az önkormányzat időközönként akár le is kaszáltathat, amíg a füves terület használatát nem szabályozza semmi, addig az informális városi zöldtérnek minősül. Az informális városi zöldterek általában vadregényesebb környezetet nyújtanak a formális zöldtereknél, melyre a társadalom több csoportjának is kimutatható igénye van (Rupprecht, Bryne 2014a; Rupprecht 2017).

A városi zöldterek kategorizálásakor vannak olyan jellemzők, amelyek alapján egyes zöldtereket egyértelműen be lehet sorolni a formális vagy informális kategóriába (például az emberi fenntartás teljes hiánya vagy annak mindennapos megléte alapján), de a legtöbb esetben ezek nem, vagy csak mértékkel használható szempontok. Így munkánk során sokkal inkább egy definíciós spektrumként tekintettünk a városi zöldterekre, amely két végén a formális és az informális városi zöldterek állnak. Mindaddig nem került kidolgozásra objektív és széleskörűen használható módszertan arra, hogy az egyes zöldterek ezen a spektrumon belül pontosan hol helyezhetők el. Mindez azért lenne hiánypótló, mert az átalakulási folyamatuk és az állapotukra ható fő tényezők megértése alapján sokkal könnyebben lehet a fejlesztési igényeiket meghatározni. Mégis több szempont párhuzamos figyelembevételével viszonylag biztosan lehatárolható, hogy egy-egy

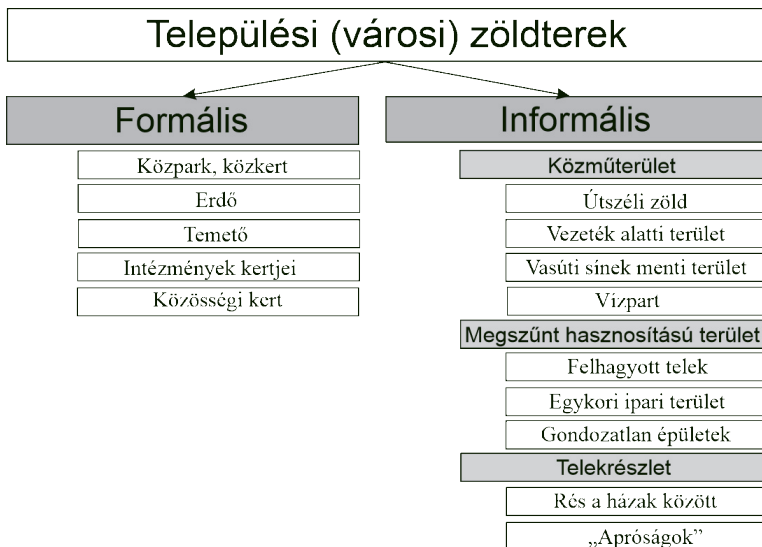
városi zöldtér mely kategóriába sorolható (tehát a spektrum mely végéhez közelebb helyezkedik el). Ezen szempontok közül a legfontosabbak az *emberi fenntartás mértéke*, annak *gyakorisága*, a *felhasználás módjának szabályozottsága* és a *hozzáférhetőség*, az *antropogén bolygatás erőssége* és a *spontán vegetációk megjelenésének a mértéke* (Stanford et al. 2022), de befolyásoló hatású lehet a *terület mérete*, *települési léptéke*, a *terület jogi státusza* és *funkcióbősége* is.

Ezek együttes figyelembevételére alapján határoztuk meg munkánk során azokat a zöldterületeket, zöldfelületeket, melyeket az IVZT-k közé soroltunk. Összességében a tanulmányban informális zöldterekként definiálhatjuk azokat a városi zöldterületeket és zöldfelületeket, ahol hiányzik, vagy csak kismértékű, nem elégséges vagy nem egységes szabályrendszerhez kapcsolódik a fenntartás, a térhasználat módja és a térhasználók köre nem szabályozott és felügyelt, illetve spontán vegetáció jelenik meg egy korábban valamilyen módon hasznosított, de azóta felhagyott területen.

Az informális városi zöldterek típusai

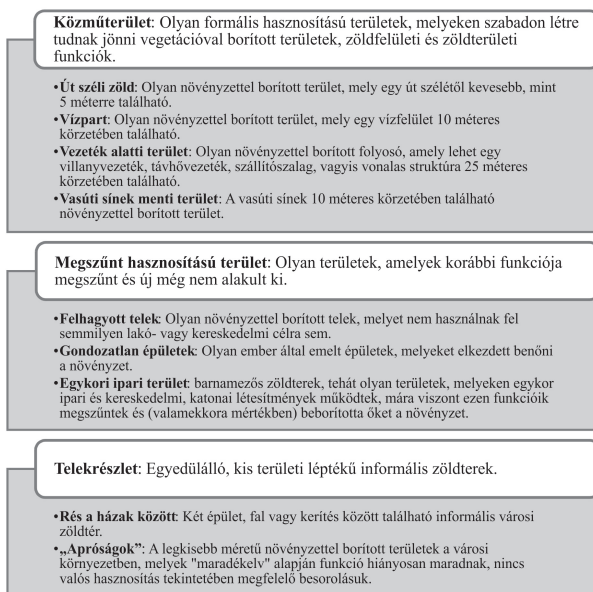
Ahogy az a fogalom meghatározása során is kiemeltük, nagy idő-, tér- állapot- és kihasználtságbeli változatosság jellemző az IVZT-kre (Luo, Patuano 2023), mely a csoportosításukat is nagyban befolyásolja. A fogalom meghatározásához hasonlóan itt is Rupprecht és Byrne munkájából indultunk ki, akik megalkottak egy kategóriarendszert és kutatásaik során bizonyították használhatóságát is (Rupprecht, Bryne 2014b). Munkájukban kilenc különböző IVZT-típust különítettek el (2. ábra), több más szempont mellett leginkább a területek eredeti hasznosítását figyelembe véve. Fontos kiemelni, hogy ezek nem kizárólagos kategóriák, tehát lehet olyan IVZT, melyet több kategóriába is be tudunk sorolni, azonban szinte minden IVZT-t be lehet sorolni legalább egy csoportba, és az adott kategóriák általában jól jellemzik egy-egy terület meghatározó arculatát. Ugyanakkor az IVZT-k nagymértékű változatossága nyomán további kategorizálási példákat is megvizsgáltunk a szakirodalmi előzmények közül. Volt olyan kutatás, amelyben külön csoportként kezelték a fenntartott és az elhanyagolt informális zöldtereket (Sikorska et al. 2020), míg más kutatók a kilenc leírt kategóriába a vezeték alatti területek és az „apróságok” helyett a parkolók széleit és a potenciáljukhoz képest kevésbé fejlesztett (*underdeveloped*) telkeket sorolták (Kim, Rupprecht, Furuya 2018). Ugyanakkor e csoportosítások is szinte minden esetben Rupprecht és Byrne munkájából indultak ki, így ebben a tanulmányban is az eredeti kilenc kategóriát vettük alapul, melyet három fő kategóriába soroltunk (3. ábra) szakirodalmi előzmények alapján (Stanford et al. 2022).

2. ábra: A városi zöldterek típusai a szakirodalmi előzmények alapján
Types Of Urban Green Spaces

Forrás: Pietrzyk-Kaszyńska, Czepkiewicz, Kronenberg 2017 és Rupprecht, Bryne 2014b alapján saját szerkesztés

3. ábra: Az informális városi zöldterek típusai
Types of the informal urban greenspaces

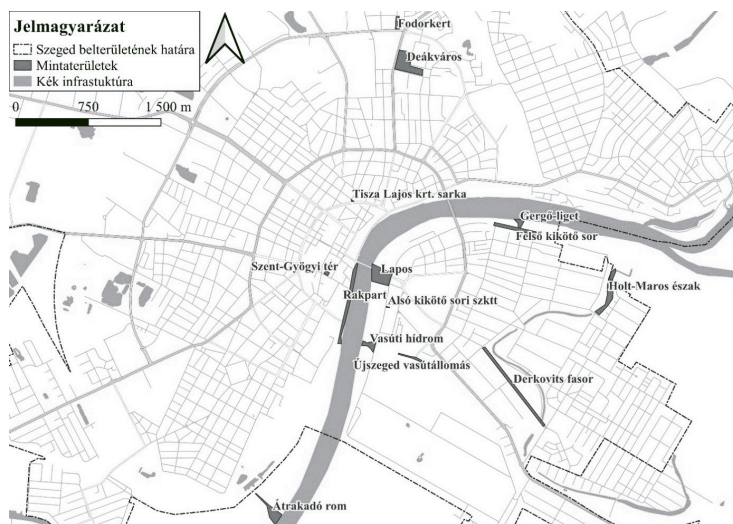
Forrás: Rupprecht, Bryne 2014 és Stanford et al. 2022 alapján saját szerkesztés

Módszertan

Első kutatási kérdésünk megválaszolásához a kezdő lépés a szakirodalmi előzmények áttekintése volt, kiemelten az IVZT-k definiálására és tipizálására vonatkozóan. Ennek nyomán további kérdéseink megválaszolásához mintaterületeket jelöltünk ki Szegeden. Ugyan egyre több tanulmány foglalkozik az IVZT-k szerepével, azzal, hogy ezek mekkora területen vagy számban helyezkednek el egy városon belül, ezideig egy kutatás foglalkozott csak (Rupprecht, Bryne 2014b), és az se volt reprezentatív a globális átlag tekintetében (mivel csak Brisbane és Sapporo esetében végezték el), ráadásul a vizsgálat csak az IVZT-k összterületére vonatkozott. Ugyanakkor mivel a két város esetében közel azonos értékeket kaptak (a település teljes területének 6,3%-át, illetve 4,8%-át borította informális városi zöldtér), ezért Szegeden is nagyságrendileg legalább hasonló értéket becsülhetünk. Azonban ezt a nagyságrendet nem vehettük kutatásunk kiinduló pontjának, mivel egyrészt csak az összterületre vonatkozik, és nem a konkrét zöldterek számára, másrészt pedig egy város informális zöldtereiinek többsége kisebb IVZT-elemekből tevődik össze, és nagy részük út széle vagy házak közötti rés, illetve olyan üres telek, mely kerítéssel van elzárva (Rupprecht, Bryne 2014b). Ezek jelentős részét pedig azért nem vizsgáltuk kutatásunk során, mert vagy nehezen mérhető az állapotuk, vagy nem is hozzáférhető a lakosság számára. Így a mintaterületek számának megállapítása, illetve a vizsgálandó IVZT-k kijelölése során nem a klasszikus kutatómódszertani metodikát alkalmaztuk. Jelen tanulmányban a szakirodalmi előzményekre alapozva, illetve a Google Earth Pro és a QGIS térinformatikai programokat használva jelöltük ki a konkrét mintaterületeket a 2021-2022 közötti időszakban. Kiemelt szempont volt, hogy minden egyes IVZT-típusra (Rupprecht, Bryne 2014b) vizsgáljunk meg legalább egy példát, azonban nem csak kilenc mintaterületet mérünk fel. Egyrészt ugyanis az egyes típusokon belül is jelentős eltérések lehetnek például az eltérő méretűek között (Nefs 2006), másrészt Szeged belterületén, a város természetföldrajzi adottságaiból adódóan különösen nagy változatossággal jelenhetnek meg a vízparti informális zöldterek. Így ezen típusból több, térben elszórtan elhelyezkedő IVZT-t is vizsgáltunk, melynek eredményeképpen 14 mintaterületet mértünk fel (4. ábra). Jelen kutatás a "külterületi" informális zöldfelületekre nem terjedt ki, bár ezek is fontos szerepet töltenek be a városi ökoszisztéma-szolgáltatások tekintetében, Szegeden azonban, tapasztalataink alapján a város kompakt jellege miatt a városi térhasználatban kevésbé játszanak meghatározó szerepet, mert nehezebben megközelíthetők.

4. ábra: A mintaterületek elhelyezkedése
Geographical location of the selected sample areas in Szeged

Forrás: saját szerkesztés

A mintaterületek kiválasztása után térinformatikai módszerekkel vizsgáltuk azok megjelenését vagy a megjelenés hiányát az országos területrendezési terv (OTrT) zöldfelületekhez kapcsolódó övezeteiben, melyek vizsgálatához a felmérés idején érvényben lévő jogszabályi definícióit vettük alapul (2018. évi CXXXIX. tv.). Az országos mellett más területi adatbázisokban is vizsgáltuk a kiválasztott mintaterületek megjelenését (1. táblázat). Az egyik ilyen adatbázis a kutatás időszakában a város hatályos településszerkezeti terve volt, amelynek területhasznosítási kategóriáit a 253/1997. Korm.rendelet adta. A hivatalos adatbázisok feldolgozása mellett azonban fontosnak találtuk egyéb források felhasználását is, leginkább azért, mert az informális városi zöldterek gyors átalakulását, létrejöttét vagy megszűnését sokszor csak nehezen, lassan tudják lekövetni a szigorú definíciók alapján készülő hivatalos szabályozások (Feltynowski et al. 2018). Így munkánkban a Kopernikusz műhold felvételei alapján kategorizált 2018-as Urban Atlas (UA) vektoros térképi eredményeit is használtuk a szegedi zöldterek vizsgálatára. Az UA területhasználat-kategóriák között több is városi zöldtereket takar, de emellett a szerint is vizsgálta a városrégiók területeit, hogy azt fedje-e lombkorona. Végül kutatómunkánk során egy harmadik típusú zöldtér-adatbázisforrást is felhasználtunk, az Open Street Map-et (OSM). Ezen térképes adatbázis alapvetően közösségi fenntartású, így jellemzően jóval aktuálisabb és részletesebb képet tud adni az egyes területek funkciójáról, illetve azok változásáról. A különböző adatbázisokat annak érdekében használtuk fel, hogy feltüntessük egyrészt azokat a városi zöldtereket, melyek hivatalosan zöldterületként vagy zöldfelületként

vannak nyilvántartva, másrészt azokat is, melyek ugyan (ideiglenesen) vegetációval fedettek, mégsem „városi zöld”-ként nyilvántartottak, ellenben közösségi használatban vannak. Ezért a kutatásunkban a különböző kategóriák egymásnak való megfeleltethetőségét is vizsgáltuk (1. táblázat).

1. táblázat: A tanulmányban városi zöldtérrként kezelt kategóriák gyűjteménye
Categories of urban green spaces according to the examined datasources

<i>Településrendezési területhasználati kategória</i>	<i>Urban Atlas területhasználati kategória</i>	<i>Open Street Map területhasználati kategória</i>	<i>UA Satellite területhasználati kategória</i>
Zöldterület – közpark, közkert	Városi zöldterület (Green urban area)	Park	Összefüggő zöldterület
Védelmi rendeltetésű erdőterület	Erdő (Forest)	Erdő, természetes erdő	
Rekreációs rendeltetésű erdőterület			
Egyéb erdőterület			
Különleges beépítésre nem szánt, burkolt vagy fásított köztér, sétány	Városi zöldterület (Green urban area)	Gyalogos övezet	Fasor
Különleges beépítésre szánt temető terület			Nem összefüggő fás területek
Különleges beépítésre szánt intézmény terület		Temető	
Mezőgazdasági terület	Városi szövet (Urban Fabric)	Iskola, egyetem, kórház	
Különleges beépítésre (nem) szánt, nagykiterjedésű sportolási célú terület és kempingterület	Legelők (Pastures), Szántó (Arable land annual crops)		
Vízgazdálkodási terület	Vizes élőhely (Wetlands)		
Természetközeli terület - mocsár, nádas, ex lege védett láp			
Egyéb ipari gazdasági terület	Ipari, kereskedelmi, közösségi, katonai és magánterületek (Industrial, commercial, public, military and private units)		

Forrás: *Open Street Map, Urban Atlas, Szeged MJV Településszerkezeti Terv, Urban Atlas Satellite alapján saját szerkesztés*

Mivel kutatásunk célja a szegedi IVZT-k átfogó vizsgálata volt, ezért a műszaki szemléletű, távérzékelési eszközökkel elvégzett felmérések mellett terepbejárásokat is folytattunk a mintaterületeken. Ennek pontos módszere a terepi megfigyelés volt (Letenyei 2005), melyet 2020.09.24. és 2021.07.16. között folytattunk le, 12 alkalommal minden mintaterület esetében, vagyis összesen 168 felmérés készült el. A 12 terepbejárás tudatosan változatos időpontokban és időjárási körülmények között történt, volt reggel, napközben, délután, este, valamint munkanapon, hétvégén, ünnepnapon, és esőben, szeles, felhős, napos időben is. Ezek célja az IVZT-k állapotában bekövetkező változások felmérése volt különböző helyzetekben, körülmények között, illetve, hogy átlagos látogatószámot és térfelhasználási jellemzőt rendelhessünk az egyes területegységek mellé. Minden terepbejárás esetében fényképes dokumentációt és írásos értékelést is készítettünk.

A területhasználati kategóriaelemzés eredményei

A felmért 14 IVZT az OTrT vizsgált övezeteiben, a zöldterületekhez vagy az azok menti kék infrastruktúra elemekhez kapcsolódó területekkel kis mértékben volt érintett, a legmeghatározóbb területhasználati kategória az ökológiai folyosó és az erdő, valamint az árvízvédelmi fővédvonal volt. A négy vizsgált adatbázisban eltérő arányban jelentek meg a kiválasztott mintaterületek mint zöldterületek. A legkisebb mértékben a távérzékeléssel gyűjtött adatbázisokban (Urban Atlas – a mintaterületek 36%-a szerepelt zöldterületként és Urban Atlas Satellite – 21%). Ennek több oka is lehet. Egyrészt a műholdképek felbontásának kötöttsége csökkentheti a kisebb méretű mintaterületek beazonosíthatóságát, másrészt ezen adatbázisok az elkészültük pillanatában aktuális állapotokat tartalmaznak, melyek így nem tudják követni az informális zöldterületek gyors átalakulását, esetleges megszűnését vagy létrejöttét. Szeged Megyei Jogú Város Településszerkezeti Tervében a 14 mintaterület fele szerepel zöldterületként. Mindez alapján a mintaterületek fele jogi szempontból formálisnak tekinthető, azonban az informális városi zöldtereket meghatározó egyéb szempontok (fenntartás, ápoltság, funkciók) alapján azok formális besorolása nem feltétlenül lenne helytálló. A mintaterületek az Open Street Map adatbázisában szerepeltek zöldterületként a legnagyobb arányban (71%), melynek oka az adatbázis folyamatos frissítése és közösségi tartalomfejlesztése. Így ezen adatforrás képes a jellemzően kis léptékű területhasznosítást is lekövetni. A különböző adatbázisok közötti diszkrépanciák a városi zöldterek esetében segítenek az empirikus úton tapasztalható informális kiterjedés kimutatásában. Ugyanakkor a különböző zöldterület-adatbázisokat vizsgálva azt a következtetést tudtuk levonni, hogy célszerű a különböző metodikával készülő adatbázisokat együttesen, szintetizálva hasznosítani egy város valójában városi zöldtérként funkcionáló kataszterének összeállításához, amelybe így belekerülhetnek azok az informális terek is, melyek hivatalosan nem tekinthetők

2. táblázat: A mintaterületek hozzáféréseinek és az informalitás típusának adatai
Data of the sample areas on availability and informality type

Mintaterület	Mikor hozzáférhető?	Informális városi zöldtér	Alapterület (ha)
Átrakodó rom	időszakosan	vízpart, egykori ipari terület; megszűnt hasznosítású terület	1,86
Alsó kikötő sori SZKTT	mindig	rés a házak között, telekrészlet	0,03
Újszeged vasútállomás	mindig	vasúti sínek mentén; közműterület	0,44
Tisza Lajos krt. sarka	mindig	apróság, telekrészlet	0,04
Fodorkert	mindig	vezeték alatti terület; közműterület	0,48
Derkovits fasor	mindig	út széle; közműterület	2,90
Deákváros	mindig	üres telek; megszűnt hasznosítású terület	3,88
Vasúti hídrom	az év nagy részében	vízpart, épület; megszűnt hasznosítású terület	0,80
Szent-Györgyi tér	mindig	üres telek; megszűnt hasznosítású terület	0,17
Gergő-liget	az év nagy részében	vízpart; közműterület	0,52
Felső Kikötő sor	mindig	vízpart, vezeték alatti terület, vasúti sínek mentén; közműterület	1,53
Holt-Maros észak	mindig	vízpart; közműterület	2,53
„Lapos”	az év nagy részében	vízpart; közműterület	3,20
Rakpart	időszakosan	vízpart; közműterület	2,56

Forrás: saját adatok

zöldterületnek vagy zöldfelületnek, funkciójuk tekintetében mégis kiszolgálhatnak városi igényeket az általuk nyújtott ökoszisztéma-szolgáltatások alapján.

A szakirodalomban szereplő mindegyik IVZT-típusra találtunk példát Szeged területén, ugyanakkor a város természetföldrajzi jellegzeteségéből adódóan a közmű, és azon belül is a vízpart jellegű mintaterületek fordultak elő legnagyobb számban. Mivel kutatásunk során a lakosság által kihasználható IVZT-k vizsgálata volt a cél, ezért csak olyan mintaterületeket mértünk fel, melyek legalább részlegesen a lakosság számára is hozzáférhetőek. Ezek alapján a mintaterületeket három kategóriába soroltuk. A vizsgált IVZT-k döntő többsége mindig szabadon hozzáférhető volt, míg az év nagy részében szabadon hozzáférhetőek azon mintaterületek voltak, melyeket a Tisza magas vízállás idején elönt, s így rövid időre hozzáférhetetlenné válhatnak. Az általában szabadon hozzáférhető kategória pedig azon mintaterületeket jelölte, melyeknél a terepi megfigyelések során is tapasztaltunk szabad látogatást akadályozó tényezőt. A vizsgált IVZT-k az alapterületekben, a szakirodalmi előzményeket megerősítve is jelentős változatosságot mutattak, területük 0,17 hektártól akár 3,88 hektárig is kiterjedhetett (2. táblázat).

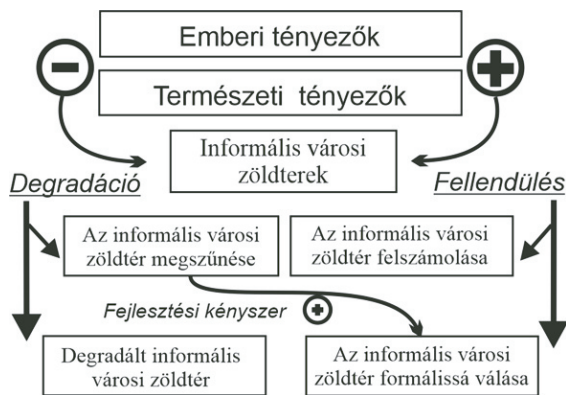
Az informális városi zöldterek állapotváltozásainak háttere

Az informális városi zöldterekre a szakirodalomban többször is „átmeneti” zöldterületekként hivatkoznak, ezzel is kiemelve állapotuk gyakori átalakulását (Nef 2006; Rupprecht, Bryne 2014a). Ezt megerősíti, hogy a 11 hónapon keresztül folytatott rendszeres terepbejárásoknak, illetve a geoinformatikai módszereknek köszönhetően megállapítottuk, hogy a 14 vizsgált mintaterület több mint negyedének állapotában számottevő átalakulás ment végbe. Ezek nyomán megállapítottuk, hogy a vizsgált IVZT-k gyakori állapotváltozásait és sérülékenységét elsősorban a külső hatásokkal szembeni védelmük hiánya okozza. Ezen külső hatásoknak két fő típusa, az emberi és a természeti eredetűek negatívan és pozitívan is hathatnak a zöldtérre (5. ábra). Emberi negatív hatás lehet például a szemetelés vagy a szándékos rongálás. Ezzel szemben pozitív emberi hatás lehet egy közösségi szemétszedés vagy madárodú kihelyezése. A természeti negatív hatást legtöbbször a komolyabb viharok okozhatják, de Szeged esetében sok IVZT-t károsíthat a Tisza vízszintjének emelkedése is. A természeti pozitív hatások általánosan növelik az informális városi zöldterek növényzettel borítottságát. Ilyenek lehetnek például a vegetáció fejlődéséhez szükséges időjárási jelenségek (például az elegendő eső), a növények beporzása rovarokkal/széllel vagy a növénymagok madarak általi terjesztése.

A külső negatív hatásokat ugyan egy fokig a zöldtér ökoszisztémája ellensúlyozni tudja, ám ha túllépi ennek a határát, akkor megindul azok degradációja, mely az IVZT végleges pusztulásához is vezethet (Derksen et al. 2017) (5. ábra). A természeti negatív hatások jellemzően csak extrém esetekben végződnek a városi zöldtér tényleges megszűnésével, erre a legjobb példa a folyók, tengerek hosszú távú vízszintemelkedése, és így az ártéri, part menti területek tartós elöntése. Ennél sokkal gyakoribb eset (Zhu, Ling 2022), ha emberi negatív hatások okozzák egy informális városi zöldtér megszűnését. Ezen folyamatokat lehet osztályozni a zöldtér helyén kialakuló terület jövőjének alapján. Amennyiben az emberi negatív beavatkozásnak nincsen hosszú távú célja a területtel, akkor egyértelműen a lakosság döntő többségére negatívan ható folyamatról van szó. Ez lehet akár fakivágás (tüzelőanyag céljából), de lehet rongálás, gyújtogatás is. Utóbbi esetében jelentkezik leglátványosabban az IVZT-k sérülékenységének fő oka, a zöldtérhasználat szabályozásának részleges vagy teljes hiánya. Ugyanakkor az emberi negatív hatás legtöbbször azért következik be, mert az IVZT-nek új szerepet határoznak meg. Ennek a leggyakoribb példája, amikor egy üres telek típusú informális városi zöldtéren építkezés indul meg. Ezen átalakulással kapcsolatban ugyanakkor nem lehet egyértelműen meghatározni, hogy a lakosság milyen módon fogadja azt (Horváth 2018), ugyanis előfordul, hogy az informális városi zöldtér aktív használóinak mindennapi életére negatívan hat az átalakulás, míg az új létesítménynek van hasznélvezője is. Mindenesetre az IVZT állapotában bekövetkező változás társadalmi reakciókat fog kiváltani, melyek akár rövidtávon is városi és társadalmi konfliktushelyzetek kialakulásához vezethetnek, melynek középpontjában a megváltozó területhasz-

nálat és annak mindennapokra gyakorolt hatása áll. Az IVZT-k átalakulásának sajátossága az informális és a formális városi zöldterek folyamatos átalakulása és „egymásba alakulása”, amely valójában körforgásnak tekinthető (Nefs 2006). Ezen átalakulás vizsgálatát is jobban szemlélteti, ha nem két különálló kategóriaként kezeljük a formális és informális városi zöldtereket, hanem egy spektrum két végének tekintjük őket. Ha az átalakulás folyamatát elsődlegesen a pozitív külső hatások határozzák meg (5. ábra), a pozitív emberi hatások túlsúlyba kerülésével bekövetkező átalakulás során a városi zöldtér informálisból formálissá válik. A körforgásnak ez az időben jól lehatárolható része, ugyanis általában kijelölhetők azok a lépések, fejlesztések, melyek során egy zöldtér formális jellegűvé válik. Ennek eredményeképpen az addig ritkább pozitív emberi hatások (pl. fenntartás) rendszeressé válnak, és akik e fejlesztéseket végzik, a zöldtér aktív állapot szabályozóiként jelennek meg. Ezek a fenntartók lehetnek a településvezetés által kijelölt személyek (ekkor „top-down” fejlesztésről beszélhetünk) (Bende 2016), illetve lehetnek a városi zöldtér körüli lakosok, ekkor közösségi részvételű („bottom-up”) fejlesztésről (Derkzen et al. 2017) beszélhetünk (Barta 2009). Amennyiben azonban ez a fenntartó tevékenység megszűnik, a VZT ismét megindul az informálissá válás útján. Ez a folyamat jellemzően sokkal több időt vesz igénybe, és gyakran nem is lehet megállapítani egy konkrét időpontot, amelytől kezdve egy városi zöldteret már informálisnak tekintünk. Ezt az átalakulást leginkább természeti pozitív hatás okozza (5. ábra), például a vegetáció nem kontrollált dúsulása, elburjánzása. Ez természetesen nem mindig jár pozitív hatással, hiszen ilyen városi területeken általában tágtúrésű, invazív fajok terjednek. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a VZT-k átalakulása és állapotváltozása egy állandóan fennálló folyamat, melyet szinte mindig befolyásol a négy külső hatás mindegyike. Az átalakulások típusait csak az határozza meg, hogy éppen melyik külső hatás kerül túlsúlyba.

5. ábra: Az informális és a formális városi zöldterek átalakulásának körforgása
Transformation of the formal and informal urban green spaces

Forrás: saját szerkesztés

Az informális városi zöldterek dzsentrifikációja

Kutatási eredményeink nyomán az IVZT-k látogatottságának átalakulása, változása is leírható, melyek erősen kapcsolódónak az IVZT-k állapotához is, jellemzően kölcsönösen hathatnak egymásra. Ezen oda-vissza hatások közül kiemelkednek az emberi eredetűek, legyenek azok pozitívak vagy negatívak, melyek jelentősen alakítják az IVZT-k állapotát, ugyanakkor erősen függenek azok látogatottságától is.

Az állapotváltozásokat, valamint az azokat előidéző pozitív emberi beavatkozásokat az egységes definícióval nem rendelkező dzsentrifikáció analógiáján (Fino 2022; Bhavsar, Kumar, Richmann 2020) zöld dzsentrifikációként (*green gentrification*) értelmezhetjük. A zöld dzsentrifikáció fogalma szinte teljes kizárólagossággal észak-amerikai folyamatok leírásakor jelenik meg a nemzetközi szakirodalomban (Quinton, Nesbitt, Sax 2022). Gould és Lewis (2012) értelmezése szerint a zöld dzsentrifikáció nem más, mint a zöldterületek létrehozásának és megújításának folyamata, mely hozzájárul az adott városrész felértékelődéséhez, átalakulásához. Vagyis a zöldterület és annak fejlesztése egy eszköz ahhoz, hogy megtörténjen a városrész ingatlanpiaci értéknövekedése és lakosságcsereje. Davidson és Lees (2005) munkájára támaszkodva, Quinton, Nesbitt és Sax (2022) az ökológiai és környezeti dzsentrifikációs fogalmakat szinonimaként használva összegzik a zöld dzsentrifikáció tényezőit és jellemzőit. A négy legfőbb tényező a tőkebefektetés (1), a társadalmi felértékelődés (2), a környezet megváltoztatása (3), valamint a kiszorítás és elmozdulás (4). Az említett tényezőkön felül Sutherland szerint a dzsentrifikációs folyamatok közös jellemzői közé tartozik az előfeltételek megléte (kiindulóhelyzet) (5) és az aktorok (6) is (Sutherland 2018).

Tanulmányunk szorosan kapcsolódik a zöld dzsentrifikáció jelenségéhez, a kutatás azonban nem a zöldterek átalakításának városrészi következményeit tárja fel, hanem a városi zöldterek állapotváltozását, a megváltozó funkciókat és térhasználatot. Éppen ezért elkülönítjük a zöld dzsentrifikáció (*green gentrification*) és a városi zöldterek dzsentrifikációjának (*urban greenspace gentrification*) folyamatát. A kettő nem zárja ki egymást; minden zöld dzsentrifikáció a zöldterek dzsentrifikációját okozza, fordítva azonban ez nem feltétlenül igaz. Wolch és szerzőtársai szerint a zöldterek kényszerített, nem organikus fejlesztése aránytalanul erősíti a városi dzsentrifikációs folyamatokat, ami társadalmi csoportok kiszorításával, a helyi közösségek szétszakadásával, a piaci igények lakossági igények fölé rendelésével, a városon belüli társadalmi távolságok további növekedésével jár. Véleményük szerint éppen ezért nagy szükség van az általunk is vizsgált félig formális, informális, vagyis nem „túlfejlesztett” városi zöldterekre, melyek bárki számára hozzáférhetőek (Wolch et al. 2014) és nem okozzák a város dzsentrifikációját.

Jelen tanulmány a klasszikus dzsentrifikációt és annak azonosított tényezőit (Davidson, Lees 2005) a városi zöldterek dzsentrifikációjának esetében négy té-

nyezőre fordítja le. A városi zöldterek dzsentrifikációs folyamatához szükséges használatra alkalmas kiinduló állapot (A), amely megfeleltethető a kiinduló helyzet (5) és az arra reagáló tőkebefektetés (1) jellemzőinek. A dzsentrifikáció továbbá a városi tér feletti kontrollt, annak birtokba vételét, a (köz)tér privatizációját, annak előfeltételeit, folyamatát és következményeit is (B) jelenti. Ez a szempont megfeleltethető a kiinduló helyzet (5), tőkebefektetés (1) és a környezet megváltoztatása (3) tényezőknek. Ehhez kapcsolódóan értelmezésünk szerint a városi zöldtér dzsentrifikációja a társadalmi csoportok kicserélődését és kiszorítását, az összetétel megváltozását, filtrációját is (C) jelenti. Ez megfeleltethető a (4) kiszorítás és elmozdulás, valamint az aktorok (6) kategóriáinak. Végül az előző két folyamatból adódóan a (köz)tér használatának megváltozását, az igénybevétel módját is jelenti (D), mely megfelel a társadalmi felértékelődés (2) és a kiszorítás, elmozdulás (4) kategóriáinak. E négy (A, B, C, D) tényező együttes jelenlétét nem makro- vagy mezoszinten elemezzük, hanem a városi folyamatok vizsgálatának recens trendjéhez illeszkedve (Vámos, Nagy, Kovács 2023), mikroléptékben, az informális városi zöldfelületekre vonatkozóan. Az alkalmazott dzsentrifikációs inváziós-szukcessziós-ciklus modell (Berényi 2005; Dangschat 1988; Gyimesi 2013; Kovács 1992; Timár 2010) eredményei beilleszthetők más dzsentrifikációs modellekbe is (Davidson, Lees 2005; Sutherland 2018, Quinton, Nesbitt, Sax 2022).

Az informális városi zöldterek tudatos emberi beavatkozás során történő, bizonyos igényekhez szabott átalakítását, birtokba vételét, privatizációját dzsentrifikációnak tekinthetjük, mely több időbeli szakaszra bontható annak alapján, hogy a négy említett tényező mennyiben játszik szerepet az alakulásában. A különböző dzsentrifikációs szakaszokban eltérő térhasználók és téralakító szereplők vesznek részt, más mértékű a környezet birtokba vétele, átalakítása és a felértékelődés, valamint az ezzel járó társadalmi átalakulás.

Kiinduló helyzet (A)

Az IVZT-k sokszor alulhasznosított és degradált állapotú városi terek csakúgy, mint a klasszikus városrészi szintű dzsentrifikációs kutatások slumjai, gettói. Ahogy az egyes városrészek is eltérőek, úgy a városi zöldterek sem egyformák. Az IVZT és a rajta esetlegesen meglévő létesítmények minősége, a nyilvános hozzáférhetőség fontos elem a városi zöldtér dzsentrifikációjában, mivel a jó minőségű terek ösztönzik azok használatát (Pearsall, Eller 2020). Mindez több jellemzőben is tükröződik, például kedvezőbb a mikroklíma, többféle ülőhely, találkozási pont található a területen, mely indukálja a terek használatát. Természetesen nem minden IVZT rendelkezik ugyanolyan potenciállal. Számos tényező van, mely befolyásolja az informális városi zöldterek átalakulását, vagy annak dzsentrifikációs potenciálját. Az egyik ilyen az adott zöldtér elhelyezkedése (Rigolon, Németh 2019) a településen belül. A népszerű IVZT-k – akárcsak az újszegedi Lapos – álta-

lában jól láthatóak, könnyen megközelíthetőek. Például az IVZT-k távolsága a belvárostól a dzsentrifikáció erős előrejelzője lehet. Minél közelebb van a zöldtér a belvároshoz vagy egy központi helyhez, annál inkább potenciálisan dzsentrifikációra alkalmas területről van szó. Általában ezeket a területeket a használat dimenziójában is jobbnak értékelhetjük, számos tekintetben tehát a dzsentrifikációnak kedvező kiinduló pontot jelent.

Birtokba vétel, privatizáció és filtráció (B és C)

A zöldtér-dzsentrifikációban meghatározó lehet az is, hogy milyen lakosság él annak közelében, hogy milyen közösség és hogyan használja az adott területet. Faktor lehet az is, hogy a térhasználók és a környező lakók mennyire kívánják „átvenni” az adott terület feletti „kontrollt”, mennyire kívánják befolyásolni a terület szerveződését és működését. Minél erősebb hatással bír egy-egy társadalmi csoport a városi zöldtér használatára, szerveződésére, működésére, annál erőteljesebbé válhat az adott terület kisajátítása. Ezzel párhuzamosan pedig egyre inkább beszűkül a terület használók köre, és válik egysíkúvá, esetlegesen monofunkcióssá és kulturálisan homogénné a terület. Tehát a területtel való egyre inkább formalizálódó gazdálkodás és szervezett térhasználat képes befolyásolni a jövőbeli térhasználók körét is.

Az informális városi zöldterek formálissá alakítása a jobb módú és magasabban képzett emberek érdekében állhat, így az IVZT-k dzsentrifikációja releváns a környezeti igazságosság (Nagy 2021) szempontjából is. Hiszen bizonyos csoportok saját egészségük és jólétük érdekében igyekeznek ezeket a városi informális területeket mindinkább használatba venni, kontroll alá vonni, saját igényeikre optimalizálni, ezzel párhuzamosan pedig korlátozott figyelmet fordítanak a területhez kapcsolódó egyéb igényekre, a közérdekre (Kronenberg et al. 2020). Amennyiben az informális zöldterek, melyek szabályozatlanságuk miatt bárki számára igénybe vehetők, intézményesülnek, elveszítik korlátlan szabad jellegüket, az bizonyos csoportok, térhasználók kirekesztéséhez vezethet.

A használat megváltozása (D)

A zöldterek átalakulásának folyamatában meghatározhatók a látogatottság időbeli változásának tendenciái, a legfőbb látogatói csoportok jellemzői és ehhez kapcsolódóan az informális városi zöldterek formalizálódásának lépései is. Ezen tendenciákat időbeli szakaszokra bontva (Berényi 2005) pedig kijelölhetők azok a zöldtér-fejlődési pályák, melyek eltérő módon befolyásolják az emberi hatások típusának a függvényében az adott IVZT állapotát (Daniel, Lorient, Jessica 2022). A lehetséges fejlődési pályák megértéséhez a dzsentrifikáció inváziós-szukcessziós-ciklus modellje (Berényi 2005; Dangschat 1988; Gyimesi 2013; Kovács 1992; Timár 2010) mentén dolgozzuk fel a különböző zöldtérhasználó csoportok tulajdonságait, időbeli megjelenését és térhasználati szokásait.

Az informális városi zöldterek dzsentrifikációs modellje

Az informális városi zöldterek dzsentrifikációjának első időszaka a „felfedezés” (6. ábra), melynek kezdetén az alulhasznált városi zöldtérnek szinte csak alternatív használói vannak, például fiatalok, egyetemisták, szubkultúrák (graffittisek, szerfogyasztók stb.). Ennek legfőbb oka a zöldterek informális jellegéből adódó elhanyagolt, kevésbé ellenőrzött állapota. Az alternatív térhasználók a legkevésbé követik a társadalmi normákat, tevékenységük sokszor a legalitás és illegalitás átmeneti „szürke” zónájában mozog. Többségük a társadalom marginális csoportjából kerül ki, és jellemzően a társadalom által kevésbé elfogadott, akár deviáns cselekvésekre használják az informális városi zöldtereket (Bende, Nagy 2020). Mellettük ugyanakkor felfedezik az IVZT-t a pionírok (kutyasétáltatók, fiatal felnőttek, sportolók) is (Bende 2016; Berényi 2005), akik ugyan a társadalom által elfogadott módon használják a területet, a népszerű városi zöldterületek helyett azonban a kevésbé kihasználtakat részesítik előnyben. Tevékenységeik többnyire követik a társadalmi normákat, azonban vannak olyan cselekedetek, melyek a társadalom által kevésbé elfogadottak, konfliktusosak lehetnek, például póráz és szájkosár nélküli kutyafuttatás. Amíg nem sérti érdekeiket, a pionírok toleránsak az alternatív térhasználókkal szemben, nem akarják őket tudatosan kiszorítani. A pionírok növekvő számú megjelenése összességében a zöldtérhasználók számának enyhe emelkedését okozza a felfedezés szakaszában, különösen a szakasz legvégére, amikor a számuk eléri az alternatív térhasználókét.

A második szakasz a „szukcesszió” (Berényi 2005), mely nem azonos az ökológiai szukcesszióval, viszont tartalmában azonos jellegű folyamatot jelöl, csak más szereplőkkel. A növény- és állattársulások helyett a térhasználók lesznek azok, akiknek összetétele és tevékenysége megváltozik. A második szakasz során a látogatók összesített száma gyorsuló ütemben emelkedik; a szakasz elnevezése is erre utal. Ezen időszakban a pionírok száma nő és már egyértelműen meghaladja az alternatív térhasználókét, akik egyre kevesebben és ritkábban látogatják a városi zöldteret (Berényi 2005) azért, mert a terület egyre ellenőrzöttebbé válik. A szukcesszió szakasza időben két részre osztható, melyek között a választóvonalat a mainstream, vagyis a társadalmi normákat leginkább követő térhasználók megjelenése képezi. Tulajdonképpen a tér új felfedezése indul meg. A mainstream térhasználók a zöldtér látogatók azon csoportját jelentik, akik a társadalom által elfogadott és a hivatalos szabályozásnak megfelelő módon használják a zöldtereket, annak ellenére, hogy az általuk használt városi zöldtér informális. A mainstream térhasználók többsége a népszerű és rendszeres fenntartású, így jó állapotú zöldterületeket és zöldfelületeket részesíti előnyben (Szilassi et al. 2023), és kevésbé vagy egyáltalán nem tolerálja az alternatív térhasználati formákat, azok ellen cselekszik is. Ezen csoport megjelenése még nagyobb volumenű, mint a pioníroké, ugyanis a II/B. szakaszban a városi zöldtér egyértelműen popularizálódik, melyet a mainstream használók meredeken növekvő száma, az alternatív

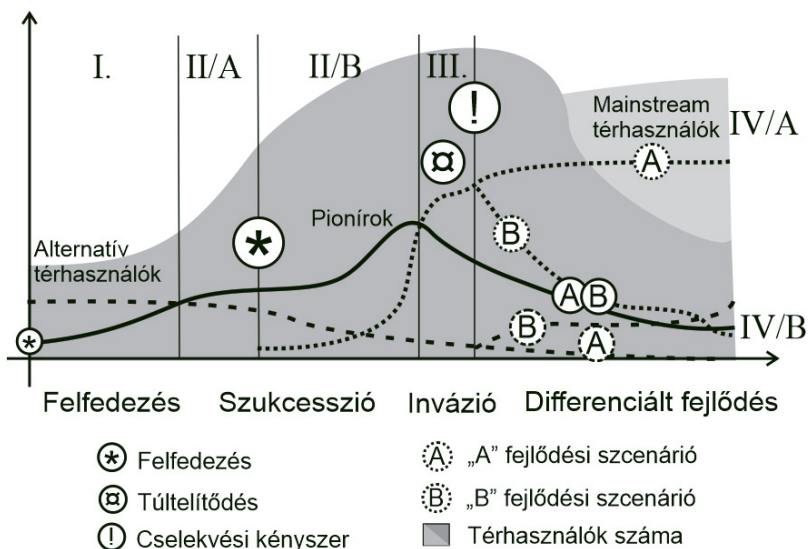
térhasználók szinte teljes eltűnése és a pionírok számának a szukcessziós szakasz végére eső tetőzése jelez.

A harmadik szakasz az „invázió” (Berényi 2005), amely során az alternatív térhasználók mellett a pionírok száma is csökkenésnek indul, melynek a fő oka az informális városi zöldtér telítődése (Bende 2016; Berényi 2005; Boros 2009; Daniel, Lorient, Jessica 2022). Ez a mainstream térhasználók növekvő számából adódik, az e csoportba tartozó látogatók száma felülmúlja a két másik látogató csoportba tartozókat. Gyakran megfigyelhető folyamat a terület kommodifikációja, kommercializációja (Boros 2018) is. Az invázió elnevezés így arra utal, hogy ebben a szakaszban válnak a mainstream térhasználók a legnagyobb csoporttá az informális városi zöldtérben (Berényi 2005). Ezen szakasz végén egy cselekvési kényszer alakul ki, melynek a fő okozója a mainstream térhasználók nagy száma által kifejtett társadalmi nyomás. Ugyanis eddig a pontig az informális jellegű zöldterek állapotát jelentősen, átfogóan befolyásoló emberi eredetű hatások kifejezetten ritkák, ami abból adódik, hogy mind a felfedezés, mind a szukcesszió szakaszában olyan társadalmi csoportok fordultak elő a legnagyobb számban a területen, akik számára előnyös, vagy legalábbis semleges az emberi fenntartás és szabályozás hiánya. Az invázió során többségbe kerülő mainstream térhasználók számára azonban már fontos, hogy az általuk látogatott terület megfelelően fenntartott és szabályozott legyen. Így ugyan az invázió időszaka kifejezetten rövid a többi szakaszhoz képest, azonban mégis ennek a végén válik el a zöldtér jövője (Nefs 2006). Ennek a csoportnak a normái, viselkedése, térről alkotott elképzelései egyeduralkodóvá válnak, és azokat különféle eszközökkel, városi döntéshozókon keresztül érvényre is igyekeznek juttatni.

Két fő fejlődési út lehet az inváziós szakasz után, mely nyomán a negyedik szakasz a „differenciált fejlődés” időszaka. Amennyiben a cselekvési kényszer hatására aktív városfejlesztési, tehát pozitív emberi beavatkozás történik („A” fejlődési scenárió), akkor a városi zöldtér formális jellegűvé alakul. Emiatt az IVZT népszerűvé válása és kommercializálódása folytatódik a mainstream látogatók számának növekedésével, a pionírok számának csökkenésével és az alternatív térhasználók szinte teljes eltűnésével. A formalizálódó zöldtér a látogatók számának összesített emelkedését eredményezi, és a döntéshozók segítségével, a térhasználók lobbijának köszönhetően formális városi zöldtérré válik. A „B” fejlődési scenárió esetében azonban a döntési kényszert nem követi pozitív emberi beavatkozás, forráshiány vagy akár jogi korlátok, társadalmi ellenállás következtében, így az informális jellegű városi zöldtér nem alakul(hat) formálisá. Ennek következtében az inváziós szakasz végén az IVZT túltelítődik, a nagyfokú kihasználtság és az emberi fenntartás hiánya együttesen a terület állapotának degradációját okozza az emberi negatív hatások révén. Így ezen fejlődési pálya a mainstream térhasználók számának csökkenésével jár, amely mellett a pionírok száma is csökken, ellenben az alternatív látogatók száma ismét növekedésnek indulhat, és idővel visszatér az első szakasz kiindulási szintjére. Ugyancsak lecsök-

ken és beáll a felfedezés előtti mennyiségre az összes látogató száma, amely szemlélteti a modell ciklikusságát, a zöldterületek és -felületek átalakulásának körforgásjellegét. Ez az „A” fejlődési scenárió esetében is fennáll, ugyanis mind a pozitív emberi beavatkozás, mind maga a fenntartás jelentős költségekkel jár (Németh, Langhorst 2014), amelynek nyomán a fejlesztés és az állapotmegőrzés hosszú időtávban vizsgálva egyszer minden zöldtér esetében megszűnik. Így azok is túltelítetté válnak, és a „B” scenárióhoz hasonló fejlődési pályán visszaalakulnak mind az állapotuk, mind a látogatottságuk tekintetében a felfedezés előttivé. Ennek nyomán hangsúlyozandó, hogy a modell célja annak szemléltetése, hogy az informális és a formális városi zöldterekre úgy kell tekinteni, mint egy körforgás adott pillanatára, amely között minden zöldtér folyamatosan mozog az állapotváltozásai révén.

6. ábra: Az informális városi zöldterek ciklikus fejlődési modellje
Cyclic development of informal urban green spaces

Forrás: saját szerkesztés

Ugyanakkor, mint minden modell, az informális városi zöldterek ciklikus fejlődési modellje is több szempontból leegyszerűsítő, és a zöldtérhasználók dzsentrifikációját befolyásoló tényezők vizsgálata további kutatások kiemelt célja lehet. A leegyszerűsítő jellegből eredően a modell azt sugallja, hogy vagy az „A” vagy a „B” scenárió valósulhat meg, azonban léteznek hibrid megoldások is. Az „A” és a „B” scenárió közötti fejlődési pályát az eredményezi, hogy nem olyan mértékű és minőségű a fenntartás, mint amit a mainstream használók jelentős része elvár, ezért számuk enyhén csökken. Mivel azonban a használat központi szabályozásának hiánya miatt se a pionírok, se az alternatív használók nem tűnnek el, ezért a

látogatók összesített száma stagnáló tendenciát mutat e köztes fejlődési pálya esetében. Ugyan a modellben nem szerepel, azonban az IVZT-k jövőjével kapcsolatban fontos megemlíteni a teljes megszűnés veszélyét is (Derkzen et al. 2017), mely esetben a terület egy jellemzően emberi beruházás nyomán elveszti zöldterületi funkcióját. Erre a vizsgált szegedi mintaterületeken nem találtunk példát. Végezetül jelen modell csak egy idealizált informális városi zöldtér esetét vizsgálta, melynek állapotát és látogatottságát nem befolyásolják jelentős mértékben természeti eredetű hatások (például árvíz vagy vihar), mert azok ritkán jelennek meg drasztikus formában (Zhu, Ling 2022), és erősen lokális jellegűek.

Az informális városi zöldterek dzsentifikációjának megnyilvánulásai a szegedi mintaterületeken

A megvizsgált mintaterületeket a kiinduló és aktuális állapot (A), a potenciális és megtörtént fejlesztések (B), a társadalmi összetétel változása (C), a térhasználók tevékenységei, a térhasználat gyakorisága (D) alapján zöldtér-dzsentifikációs szakaszokba soroltuk (3. táblázat). Nem minden mintaterületet soroltunk be, erről indoklást is adunk. Kiemelt szempont volt a folyamat értékelésében, hogy a térhasználók mennyire hatnak az adott mintaterület alakulására és alakítására. Vizsgáltuk, hogy mennyire igyekeznek kontrollált körülményeket megteremteni, vagy ehhez valamely hivatalos szerv segítségét kérni. További szempontként azt is vizsgáltuk, hogy az adott mintaterület szabályozási szempontból mennyire áll távol a zöldterületi funkciók beteljesítésétől. Ezek alapján a szegedi vizsgált mintaterületek besorolhatók a megállapított dzsentifikációs szakaszokba. Az első, felfedezési szakaszban két (újszegedi vasútállomás és átrakodó rom), a szukcesszió szakaszában szintén két (egykori vasúti híd romja és Szent-Györgyi tér), az inváziós szakaszban három (Felsőkikötő sor, Deákváros, szegedi rakpart déli fele), a negyedik differenciált fejlődési szakaszban három (Holt-Maros, Gergő-liget, Lapos) mintaterület található. Négy mintaterületet, a Derkovits fasort (út menti zöld sáv), a Tisza Lajos krt. sarkát (virágágyás paddal), az Alsókikötő sort (virágágyás paddal) és a Fodorkertet (felsővezeték alatti terület) nem soroltuk be. Ennek az az oka, hogy a közművek elhelyezésére szolgáló települési területek sok esetben méretüket tekintve igen aprók, keskenyek, elnyúltak, valódi csoportos vagy egyéni interakciókra csak korlátozottan adnak lehetőséget. Mikro-térként léteznek, azonban méretük nagyban befolyásolja a használati jellegüket, korlátozza az interakciókat. Gyakran éppen a közművektől (felsővezeték) való félelem, vagy a gyors telítődés, az interakció hiánya miatt nem értelmezhetők a jelenlegi modellben. Az informális mikro-zöldterek másfajta, sokkal inkább zöldfelületi szerepet töltenek be a településeken, melyek elsődleges feladata a városi zöldinfrastruktúra termelő és szabályozó ökoszisztéma-szolgáltatásainak biztosítása (Luo, Patuano 2023).

3. táblázat: A zöldtér dzsentrifikáció megjelenési fázisai a felmért szegedi mintaterületeken
Phases of green area gentrification in Szeged sample areas

Dzsentrifikációs szakasz	Mintaterület	Megfigyelés eredménye
I. Felfedezés	Újszegedi vasútállomás	A vasúti forgalom lecsökkenése majd leállása után a mainstream látogatók eltűntek, és a spontán vegetációk, illetve az alacsony számban előforduló, de rongálások útján a területet a saját igényeik szerint formáló alternatív használók váltak dominánssá. A megfigyelések alapján gyakori a rongálás. Az elmúlt években a vasútállomás környékén többször gyújtogatás történt.
I. Előrehaladott felfedezés	Átrakodó rom	A területet alternatív módon, például sütögetésre használók mellett elkezdtek megjelenni azon pionír látogatók is, akik sportolásra vagy törvényekbe nem ütköző kikapcsolódási módokra, például horgászatra, futásra, kutyasétáltatásra használják a területet. Rendszeressé válik a helyi önkéntes szemétszedő akció, mely a felfedezés utáni szukcessziós szakasz felé mozdítja a terület besorolását.
II. Szukcesszió	Egykori vasúti híd romja	Az újszegedi oldal Tisza-parti területét ugyan éjszaka még leginkább alternatív térhasználók, például közterületen alkoholt fogyasztó fiatalok jellemzik, ám napközben a pionír, illetve mainstream térhasználók, például futók, horgászok vagy kutyasétáltatók jelenléte a domináns. A területet a város és a víz-ügy is fenntartja kaszálással (kb. évente 3x), szúnyogirtással, mely a formalizálódás irányába hat és a társadalmi normáknak megfelelő térhasználatnak kedvez, de még nem eléggé fenntartott, hogy a következő szakasz megindulhasson.
II. Szukcesszió	Szent-Györgyi tér	A belvárosban található, viszonylag kis alapterületű IVZT látogatóit két erősen elkülönülő csoport alkotja. Egyrészt napközben a szomszédos múzeumba, illetve könyvtárba látogató mainstream térhasználók haladnak keresztül rajta. Másrészt azonban este a közeli sörkertbe menő, illetve onnan kijövő pionír és alternatív használókkal telik meg a tér, akik tevékenységeinek a nyoma még másnap reggelente is látszódni szokott eldobott alkoholos és pizzás dobozok formájában, amely gátolja az invázió és a meredek látogatószám-növekedés megindulását.

<i>Dzsentrifkációs szakasz</i>	<i>Mintaterület</i>	<i>Megfigyelés eredménye</i>
III. Invázió kezdete	Felsőkikötő sor - töltés	Az árvízi töltésen már túlsúlyban vannak a mainstream térhasználók, mint például a futók, túrázók, kerékpárosok, de előfordulnak kutyasétáltatók is a viszonylag nagyszámú látogatók között. A területen megjelennek a szabályozó szándékú jelzések is, pl. „kutyasétaltatást csak pórázással”, illetve a térhasználatra vonatkozó szabályok is, mint „ebfuttatásra kijelölt terület”. Mindezek a közösségi igények alapján kerültek kihelyezésre.
III. Invázió a cselekvési kényszerig eljutva	Szegedi rakpart – Árvízi emlékmű környéke	A kiemelkedő látogatottságú Tisza-parti területet vegyesen használják: napközben piknikezők, sétálók, míg éjszaka kikapcsolódó és közterületen alkoholt fogyasztó fiatalok. Azonban, mivel az önkormányzat felismerte, hogy köztételelemek kihelyezésével és az autós forgalom csökkentésével még több lakos számára tudna rekreációs szolgáltatásokat nyújtani, ezért már több terv is bemutatásra került a terület fejlesztéséről, azonban konszenzus- és forráshiány miatt mindeztől eddig csak részben történt meg.
III. Invázió a részleges cselekvésig eljutva	Deákváros	Az egykori temető helyén évekig üresen álló panelházak és iskolák között elhelyezkedő területet ugyan viszonylag sokan használják, de a funkciók tekintetében igen szegényes. Sok gyermek az iskolába vezető út részéként kel át rajta, mások kerítések nélküli kutyafuttatónak használják, így ezen konfliktus egyértelmű cselekvési kényszert szült. Erre reagálva az önkormányzat be is mutatta egy, a terület egy részletén létrehozandó közpark terveit, melyet részben meg is valósított. A részlegesség oka a rendelkezésre álló források hiánya volt.
IV. AB Differenciált fejlődés - Átmenet az „A” és a „B” szcenárió között	Holt-Maros	A holtág menti területen ugyan megtörtént korábban a padok kihelyezése, a fák metszése és ültetése, így már a differenciált fejlődés szakaszában van, mivel azonban a fenntartás nem volt hosszú távú, a köztételelemek állapota már elkezdett degradálódni. Vegyes a térhasználók összetétele a horgászoktól a kutyasétáltatókon át a sportolókig. A térhasználati módok is jellemzően visszahatnak a köztételelemek állapotára.

Dzsentrifikációs szakasz	Mintaterület	Megfigyelés eredménye
IV. AB Differenciált fejlődés - Átmenet az „A” és a „B” szcenárió között	Gergő-liget	Az ártéri terület egyértelműen informális jellegű volt korábban, és alternatív használói voltak csak, azonban egy magán-személy munkájának és fenntartásának köszönhetően jelentősen javult az állapota és növekedett a népszerűsége (a mainstream használók körében is). Egészen addig, amíg a rongálások és a fenntartási költségek növekedése nyomán a fenntartó eltávolította a köztételeket és egy minimálisabb mértékű karbantartást végez csak, amely ismét teret ad az alternatív használati módoknak, mint például a tábornótűzgyújtásnak. Az inváziós szakasz után „bottom-up” jellegű pozitív emberi hatások történtek, mint például az ártérben történő szemétszedés és utcabútorok kihelyezése.
IV. A Differenciált fejlődés - „A” szcenárió	Lapos („beach”)	A szegedi „Lapos” évtizedek óta a város újszegedi oldalán, a belváros tőszomszédságában elhelyezkedő illegális strandja volt, hiszen a fürdés és a tűzgyújtás tilalma ellenére is előszeretettel használták azt a városlakók. Erre az ellentmondásra tett pontot a terület 2019-ben megválasztott új képviselője, aki közvéleménykutatással felmérte a térhasználati igényeket és megkezdte a terület formalizálását. A fejlesztés részeként sportpályákat hoztak létre, megnyitott a mosdó és zuhanyzó is. Kihelyezésre kerültek napernyők, illetve fizetős napágyak, valamint egy büfé is. Továbbá kijelölt, állandó vízimentővel funkcionáló fürdőhelyet létesítettek. A vizsgálat során a látogatók változatos térhasználati lehetőséggel rendelkeztek, melyek az elmúlt időszak tudatos „beach”-é, Szeged közösségi használatú strandjává való fejlesztése során azonban csorbultak. A kínált funkciók száma összességében nőtt, de a szabad térhasználat funkciója csökkent, több új szabályt és korlátozást is bevezettek. Például a kutyákra vonatkozó teljes tiltás a területre, fűdőruhaviselési kötelezettséget írtak elő, tűzgyújtási tilalmat nyomatékosítottak. Megalkották a „Lapos Beach” márkát, melyet egy várostól független vállalkozó üzemeltet. Egyértelműen megindult a terület kommodifikációja. Az „A” fejlődési szcenárióknak mintát állító Lapos esetében a pozitív emberi beavatkozás jellemzően „top-down” formában valósult meg (7. ábra).

Forrás: empirikus felmérés alapján saját szerkesztés

7. ábra: Az informális városi zöldtér dzsentrifikációjának folyamata a szegedi Lapos példáján
The process of gentrification of informal urban green space on the example of Lapos in Szeged

I. Felfedezés: példa az alternatív
területhasználatra: parkoló lakókocsi

II. Szukcesszió: pionírok: fiatalok, sportolók,
illegális fürdőzők jelenléte

III. Invázió: Fürdőzők tömegessé válása,
mainstream használók megjelenése

IV. Differenciált fejlődés: kommodifikáció
és formalizálódás: büfé és fürdő

Forrás: saját szerkesztés, saját fotók

Összegzés

A globális klímaváltozás, az urbanizációs folyamatok és a COVID-19 pandémia egyaránt a városi zöldterületek és -felületek felértékelődését eredményezték világszerte, így Szegeden is. Ezen folyamat nyomán a formális zöldterületek mellett egyre nagyobb hangsúlyt kaphatnak az informális városi zöldterek is. Kutatásunknak kettős célja volt. Az első, elméleti jellegű célkitűzés arra vonatkozott, hogy definiáljuk az informális városi zöldtereket, illetve azok típusait hazai kontextusban, s hogy az informális városi zöldterek átalakulásának folyamatát beillesztjük a városi zöld dzsentrifikációs folyamatba. Definiáltuk a települési zöldtér

fogalmát, mely egy diffúz kategória a zöldterület és a zöldfelület tájépítészetben is használt kategóriái között. A települési zöldtér nem jogintézmény, főként a szabad hozzáférés és a közösségi használat, a fenntartás formalitása és informalitása határozza meg. Az elméleti fejezetben azonosítottuk az informális zöldterek típusait. A második cél a szegedi informális városi zöldterek (IVZT) azonosítása és átfogó vizsgálata volt a városi zöldtér-dzsentrifikációs modell alapján, szegedi példákon keresztül. Megvizsgáltuk továbbá, hogy mely módon jelennek meg Szeged esetében a műholdas és területi tervezési adatbázisokban a kiválasztott informális városi zöldterek, illetve, hogy melyek az állapotukra ható legfőbb tényezők, továbbá milyen zöldtér-átalakulási folyamatok figyelhetők meg.

Munkánk során 14 informális városi zöldteret jelöltünk ki mintaterületeknek, térinformatikai módszerekkel vizsgáltuk ezek IVZT-típusát, illetve megjelenését. A mintaterületeket a terepi megfigyelés módszerével 12 alkalommal mértük fel 2020.09.24. és 2021.07.16. között. Az így kapott információk alapján elemeztük az IVZT-k állapotának és látogatottságának fő változásait, illetve az ezekre ható legfőbb tényezőket.

Kutatásunk eredményeképpen megállapítottuk, hogy a városi zöldterek átalakulásait okozó hatások lehetnek természeti vagy emberi eredetűek, amelyek negatívan és pozitívan hathatnak az adott zöldtér állapotára. Előbbiek nyomán a területek degradációja figyelhető meg, míg utóbbiak az informális és a formális városi zöldterek körforgásában játszanak jelentős szerepet.

A dzsentrifikáció inváziós-szukcessziós-ciklus modelljének analógiájára építve kidolgoztuk az IVZT-k zöldtér-dzsentrifikációs modelljét, mely során három fő látogatói csoport: a pionírok, az alternatív és a mainstream térhasználók megjelenését, illetve a zöldterek két fő lehetséges fejlődési pályáját különítettük el négy fázis: a felfedezés, a szukcesszió, az invázió és a differenciált fejlődés mentén. A kiválasztott szegedi mintaterületeket a modell alapján besoroltuk kiindulási és aktuális állapotuk, a beruházások és fejlesztések megléte és mértéke, a térhasználók összetétele és térhasználati módja alapján. Megállapítottuk, hogy a vizsgált informális városi zöldterek közül a belvároshoz közeli „Lapos Beach” a vizsgálat ideje alatt a felfedezéstől a differenciált fejlődés olyan pontjára jutott el, ahol a dzsentrifikációt leíró jellemző folyamatok, mint a kommodifikáció, kommercializáció, kirekesztés mind megjelennek. A vizsgálat során azonosítottunk hasonló folyamatot, de a Lapostól eltérő alternatív fejlődési utakat is.

Az informális zöldterek alaposabb megismerése és jobb kihasználása kulcsfontosságú lehet a jövőben a klímaváltozás előrehaladtával és a városi zöldterületek iránti igény növekedésével. Ezért a kutatás további szakaszaiban akár más városokban található mintaterületek bevonása segíthet hozzá az informális városi zöldterek átalakulásának és szerepváltozásának megértéséhez és a megfelelő ütemezésű, mennyiségű, minőségű beavatkozás meghatározásához.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás és a tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-1 – SZTE-340 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

A kutatás a Kulturális és Innovációs Minisztérium, valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap ÚNKP-23-4-SZTE-647 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

A kutatás a TKP2021-NVA-09 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Irodalom

- Almanza, E., Jerrett, M., Dunton, G., Seto, E., Pentz, M. A. (2012): A study of community design, greenness, and physical activity in children using satellite, GPS and accelerometer data. *Health & Place*, 1., 46-54. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2011.09.003>
- Barta Gy. (2009): Integrált városfejlesztési stratégia: A városfejlesztés megújítása. *Tér és Társadalom*, 3., 1-12. <https://doi.org/10.17649/TET.23.3.1253>
- Bende Cs. (2016): A közösségi kertek, mint a nagyvárosi dzsentifikációs folyamatok produktumai? – A budapesti Leonardo kert esete. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2., 38-52.
- Bende, Cs., Nagy, Gy. (2020): Community gardens in post-socialist Hungary: Differences and similarities. *Geographia Polonica*, 93., 211-228. <https://doi.org/10.7163/GPol.0170>
- Benedict, M. A., McMahon, E. T. (2006): Green Infrastructure: Linking Landscapes and Communities. *Landscape Ecology*, 5., 797-798. <https://doi.org/10.1007/s10980-006-9045-7>
- Berdejo-Espinola, V., Suárez-Castro, A. F., Amano, T., Fielding, K. S., Oh, R. R. Y., Fuller, R. A. (2021): Urban green space use during a time of stress: A case study during the COVID-19 pandemic in Brisbane, Australia. *People and Nature*, 3., 597-609. <https://doi.org/10.1002/pan3.10218>
- Berényi E. (2005): A dzsentifikáció elméleti háttere. In: Perczel Gy., Szabó Sz. (szerk.): *100 éve született Mendöl Tibor Emlékkötet*. Trefort Kiadó, Budapest, 137-150.
- Bhavsar, N. A., Kumar, M., Richman, L. (2020): Defining gentrification for epidemiologic research: A systematic review. *PLoS ONE* 15(5): e0233361. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233361>
- Boros L. (2009): Szeged belső térfolyamatai az 1950-es évektől napjainkig. *Földrajzi Közlemények*, 4., 453-465.
- Boros L. (2018): A közterek áruvá válása a magyar városokban. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 7., 18-37.
- Dangschat, J. S. (1988): Gentrification: der Wandel innenstadtnaher Wohnviertel. In: Friedrichs J. (Hrg.) *Soziologische Stadtforschung*. Westdeutscher Verlag, Opladen, 272-292. https://doi.org/10.1007/978-3-322-83617-5_14
- Daniel, L. S., Lorien, N., Jessica, Q. (2022): Improvement, not displacement: A framework for urban green gentrification research and practice. *Environmental Science & Policy*, 137., 373-383. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2022.09.013>
- Davidson, M., Lees, L. (2005): New-build 'gentrification' and london's riverside renaissance. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 37., 1165-1190. <https://doi.org/10.1068/a373>
- Derkzen, M. L., van Teeffelen, A. J., Nagendra, H., Verburg, P. H. (2017): Shifting roles of urban green space in the context of urban development and global change. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 29., 32-39. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2017.10.001>
- Farahani, L. M., Maller, C. (2019): Investigating the benefits of 'leftover' places: Residents' use and perceptions of an informal greenspace in Melbourne. *Urban Forestry & Urban Greening*, 41., 292-302. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2019.04.017>

- Feltynowski, M., Kronenberg, J., Bergier, T., Kabisch, N., Łaszkiwicz, E., Strohbach, M. W. (2018): Challenges of urban green space management in the face of using inadequate data. *Urban Forestry & Urban Greening*, 31., 56–66. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.12.003>
- Finio, N. (2022): Measurement and Definition of Gentrification in Urban Studies and Planning. *Journal of Planning Literature*, 2., 249–264. <https://doi.org/10.1177/08854122211051603>
- Gould, K. A., Lewis, T. L. (2012): The environmental injustice of green gentrification: the case of Brooklyn's prospect park. In: DeSena, J., Shortell, T. (eds.): *The World in Brooklyn: Gentrification, Immigration, and Ethnic Politics in a Global City*. Lexington Books, Plymouth, 113–146.
- Gyimesi Z. (2013): Bevezetés: A város politikai gazdaságtana. In: Jelinek Cs., Bodnár J., Czirfusz M., Gyimesi Z. (szerk.): *Kritikai városkutatók*. L'Harmattan Kiadó, Társadalomelméleti Könyvtár, Budapest, 39–54.
- Horváth N. (2018): *Városi funkcionális transzformáció - a felhagyott területek kialakulása, átalakulása és újrahaznosítása*. SZTE Diplomamunka, 18.
- Jorgensen, A., Tylecote, M. (2007): Ambivalent landscapes—wilderness in the urban interstices. *Landscape Research*, 32., 443–462. <https://doi.org/10.1080/01426390701449802>
- Kim, M., Rupprecht, C.D.D., Furuya, K. (2018): Residents' Perception of Informal Green Space—A Case Study of Ichikawa City, Japan. *Land*, 3., 102. <https://doi.org/10.3390/land7030102>
- Kovács Z. (1992): A budapesti bérlakásszektor privatizációjának társadalmi-és városszerkezeti hatásai. *Tér és Társadalom*, 3–4., 55–73. <https://doi.org/10.17649/TET.6.3-4.252>
- Kovács Z. (2017): Városok és urbanizációs kihívások Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 3., 302–310.
- Kremer, P., Hamstead, Z. A., McPhearson, T. (2013): A social–ecological assessment of vacant lots in New York City. *Landscape and Urban Planning*, 120., 218–233. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.05.003>
- Kronenberg, J. et al. (2020): Environmental justice in the context of urban green space availability, accessibility, and attractiveness in postsocialist cities. *Cities*, Vol. 106. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102862>.
- Letenyei L. (2005): *Településkutatás*. Ráció Kiadó, Budapest <https://doi.org/10.14267/963-0606-25-9>
- Lu, Y., Zhao, J., Wu, X., Lo, S. M. (2021): Escaping to nature during a pandemic: A natural experiment in Asian cities during the COVID-19 pandemic with big social media data. *Science of The Total Environment*, 777., 146092. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.146092>
- Luo, S., Patuano, A. (2023): Multiple ecosystem services of informal green spaces: A literature review. *Urban Forestry & Urban Greening*, 81., 127849. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2023.127849>
- Móricz Á. (2012): A térbeli igazságosság nyomában. *Tér és Társadalom*, 2., 108–114. <https://doi.org/10.17649/TET.26.2.2063>
- Nagy, Gy. (2021): „Environmental justice and its geographical aspects in Hungary. *Tér és Társadalom*, 4., 76–103. <https://doi.org/10.17649/TET.35.4.3373>
- Nefs, M. (2006): Unused urban space: conservation or transformation? Polemics about the future of urban wastelands and abandoned buildings. *City & Time*, 1., 47–58.
- Németh, J., Langhorst, J. (2014): Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40., 143–150. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.007>
- Pearsall, H., Eller, J. K. (2020): Locating the green space paradox: a study of gentrification and public green space accessibility in Philadelphia, Pennsylvania. *Landscape and Urban Planning*, 195., 103708. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.103708>
- Pietrzyk-Kaszyńska, A., Czepkiewicz, M., Kronenberg, J. (2017): Eliciting non-monetary values of formal and informal urban green spaces using public participation GIS. *Landscape and Urban Planning*, 160., 85–95. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.12.012>
- Quinton, J., Nesbitt, L., Sax, D. (2022): How well do we know green gentrification? A systematic review of the methods. *Progress in Human Geography*, 4., 960–987. <https://doi.org/10.1177/03091325221104478>
- Rupprecht, C.D.D. (2017): Informal Urban Green Space: Residents' Perception, Use, and Management Preferences across Four Major Japanese Shrinking Cities. *Land*, 6., 59. <https://doi.org/10.3390/land6030059>

- Rupprecht, C.D.D. Byrne, J.A. (2014a): Informal urban greenspace: A typology and trilingual systematic review of its role for urban residents and trends in the literature. *Urban Forestry & Urban Greening*, 4., 597-611. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2014.09.002>
- Rupprecht, C.D.D., Byrne, J.A. (2014b): Informal Urban Green-Space: Comparison of Quantity and Characteristics in Brisbane, Australia and Sapporo, Japan. *PLoS ONE* 6., 1-17. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0099784>
- Samuelsson, K., Barthel, S., Colding, J., Macassa, G., Giusti, M. (2020): Urban nature as a source of resilience during social distancing amidst the coronavirus pandemic. *Landscape and Urban Planning* (Preprint) <https://doi.org/10.31219/osf.io/3wx5a>
- Sikorska, D., Laszkiewicz, E., Krauze, K., Sikorski, P. (2020): The role of informal green spaces in reducing inequalities in urban green space availability to children and seniors. *Environmental Science & Policy*, 108., 144-154. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.03.007>
- Stanford, H. R., Garrard, G. E., Kirk, H., Joe Hurley, J. (2022): A social-ecological framework for identifying and governing informal greenspaces in cities. *Landscape and Urban Planning*, 221., 104378. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104378>
- Sutherland, L. (2018): Agriculture and inequalities: Gentrification in a Scottish parish. *Journal of Rural Studies*, 68. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.09.009>
- Szilassi, P., Breuste, J., Kolcsár, R. A., Aigner, G. (2023): Mobile Application-Based Field Survey as a Possible Tool for Investigating Visitors' Perception and Preferences of the Vegetation in Urban Parks. In: Jürgen, B., Martina, A., Cristina, I., Salman, Q. (eds.): *Making Green Cities: Concepts, Challenges and Practice*. Springer International Publishing, Cham, 521-540. https://doi.org/10.1007/978-3-030-73089-5_33
- Taylor, L., Hochuli, D. F. (2017): Defining greenspace: Multiple uses across multiple disciplines. *Landscape and Urban Planning*, 158., 25-38. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.09.024>
- Timár J. (2010): Van-e poszt szocialista urbanizáció? Néhány gondolat a magyarországi szuburbanizációról és dzsentifikációról. In: Barta Gy., Beluszky P., Földi Zs., Kovács K. (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 121-140.
- Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Kaźmierczak, A., Niemela, J., James, P. (2007): Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review. *Landscape and Urban Planning*, 3., 167-178. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.02.001>
- Vámos, R., Nagy, Gy. Kovács, Z. (2023): The Construction of the Visible and Invisible Boundaries of Microsegregation: A Case Study from Szeged, Hungary. *Land*, 12., 1835. <https://doi.org/10.3390/land12101835>
- Venter Z. S., Barton D. N., Gundersen V., Figari H., Nowell M. (2020): Urban nature in a time of crisis: recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway. *Environmental Research Letters*, 10., 104075. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abb396>
- Venter, Z. S., Barton, D. N., Gundersen, V., Figari, H., Nowell, M. S. (2021): Back to nature: Norwegians sustain increased recreational use of urban green space months after the COVID-19 outbreak. *Landscape and Urban Planning*, 214., 104175. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104175>
- Wolch, J. R., Byrne, J., Newell, J. P. (2014): Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. *Landscape and Urban Planning*, 125., 234-244. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.01.017>
- Xie, J., Luo, S., Furuya, K., Sun, D. (2020): Urban Parks as Green Buffers During the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 17., 6751. <https://doi.org/10.3390/su12176751>
- Young, R., Zanders, J., Lieberknecht, K., Fassman-Beck, E. (2014): A comprehensive typology for mainstreaming urban green infrastructure. *Journal of Hydrology*, 519. C, 2571-2583. <https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2014.05.048>
- Zhu, Y., Ling, G. H. T. (2022): A Systematic Review of Morphological Transformation of Urban Open Spaces: Drivers, Trends, and Methods. *Sustainability*, 17., 10856. <https://doi.org/10.3390/su141710856>

Egyéb felhasznált források

2018. évi CXXXIX. törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről 253/1997. (XII.20.) Kormányrendelet az országos településrendezési és építés követelményekről
Google Mobility Report (<https://www.google.com/covid19/mobility/>) (Letöltés: 2023.12.15.)
<https://ensz.kormany.hu/agenda-2030> (Letöltés: 2023.05.14.)
https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities_hu (Letöltés: 2023.05.14.)
<https://sdgs.un.org/goals> (Letöltés: 2023.05.14.)
Open Street Map (<https://www.openstreetmap.org/key>) (Letöltés: 2023.05.14.)
Szeged megyei jogú város településszerkezeti terve
Urban Atlas (<https://land.copernicus.eu/local/urban-atlas/urban-atlas-2018>) (Letöltés: 2023.05.14.)
Urban Atlas Satellite (<https://land.copernicus.eu/local/urban-atlas/street-tree-layer-stl-2018>) (Letöltés: 2023.05.14.)
World City Report 2022 (https://unhabitat.org/sites/default/files/2022/06/wcr_2022.pdf) (Letöltés: 2024.06.28)